

دمدمه این نای از دمه‌های اوست
های و هوی روح از هیهای اوست
«مولوی»

زمینه

حقوق جزای عمومی

دکتر رضانوربها

نوربها، رضا، ۱۳۲۴ -

زمینه حقوق جزای عمومی / رضا نوربها. -- [ویراست؟]. -- تهران: کتابخانه گنج دانش،

۱۳۸۴.

۵۲۵ ص.

ISBN 964 - 7618 - 42 - 5

فهرست نویسی بر اساس اطلاعات فیبا.

۱. حقوق جزا - ایران. ۲. قانون کیفری - ایران. ۳. جرم شناسی. الف. عنوان.

۲۴۵/۵۵

KM ۳۸۰۰ / ۲۹ ن

۱۳۸۴

۲۳۴۸۶ - ۸۴ م

کتابخانه ملی ایران



کتابخانه گنج دانش

خیابان باب همایون، شماره ۴۰ تلفن ۳۳۱۱۰۵۷۵

مقابل دانشگاه تهران، خیابان ۱۲ فروردین شماره ۱۱/۱ تلفن ۶۶۴۹۲۱۹۶

زمینه حقوق جزای عمومی

دکتر رضا نوربها

چاپ پانزدهم، ۱۳۸۵ (ویرایش جدید)

تعداد: ۷۰۰۰ نسخه

راحد حروف چینی کتابخانه گنج دانش

لیتوگرافی البرز - چاپ احمدی - صحافی کیمیا

شابک ۹۶۴-۷۶۱۸-۴۲-۵ ISBN 964 - 7618 - 42 - 5

قیمت: ۶۰۰۰ تومان

فهرست مطالب

پیشگفتار	۲۵
کلیات	۱
فصل اول - مفاهیم حقوق و حقوق جزای عمومی	۷
بند اول - مفهوم حقوق	۷
الف - نظم اجتماعی	۷
ب - قواعد و مقررات تأمین کننده نظم اجتماعی	۸
بند دوم - مفهوم حقوق جزای عمومی	۱۰
الف - چرا حقوق جزای عمومی؟	۱۱
اول - تفکیک حقوق جزای عمومی از حقوق جزای اختصاصی	۱۳
دوم - تفاوت حقوق جزای عمومی و حقوق جزای اختصاصی	۱۳
ب - اشکال تفکیک حقوق جزای عمومی و اختصاصی	۱۴
خلاصه بحث	۱۵
فصل دوم - وابستگیهای حقوق جزای عمومی	۱۶
بند اول - وابستگیهای حقوق جزای عمومی به دیگر رشتههای حقوق	۱۶
الف - وابستگی حقوق جزای عمومی به دیگر رشتههای حقوق جزا	۱۷
اول - وابستگی به آیین دادرسی کیفری	۱۷
دوم - وابستگی به حقوق جزای اختصاصی	۱۷
سوم - وابستگی به حقوق جزای بین الملل	۱۸
چهارم - وابستگی به کیفرشناسی	۱۸
ب - وابستگیهای حقوق جزای عمومی به دیگر رشتههای حقوق	۱۸
اول - وابستگی به حقوق اساسی	۱۸
دوم - وابستگی به حقوق اداری	۱۹
سوم - وابستگی به حقوق مدنی	۱۹
چهارم - وابستگی به حقوق تجارت	۱۹

- ۲۰ پنجم - وابستگی به دیگر رشته‌های حقوق.....
- بند دوم - وابستگی‌های حقوق جزای عمومی به دیگر رشته‌های علوم،
- ۲۰ علوم اجتماعی و انسانی.....
- ۲۰ الف - وابستگی به رشته‌های علوم.....
- ۲۱ ب - وابستگی به دیگر رشته‌های علوم اجتماعی و انسانی.....
- ۲۱ اول - حقوق جزا و جرم‌یابی.....
- ۲۲ دوم - حقوق جزا و جرم‌شناسی.....
- ۲۲ سوم - حقوق جزا و علوم انسانی (علم اخلاق).....
- بند سوم - نتایج وابستگی‌های حقوق جزای عمومی به دیگر رشته‌های حقوق و
- ۲۳ علوم اجتماعی و انسانی.....
- ۲۴ الف - نتایج وابستگی‌ها از نظر آماری.....
- ۲۴ ب - نتایج وابستگی‌ها از نظر سیاست جنایی.....
- ۲۶ خلاصه بحث.....
- ۲۷ فصل سوم - منابع حقوق جزای عمومی ایران.....
- ۲۸ بند اول - منابع اصلی حقوق جزای عمومی ایران.....
- ۲۸ الف - قانون.....
- ۲۸ اول - قانون اساسی.....
- ۲۹ دوم - قانون مجازات.....
- ۲۹ سوم - دیگر قوانین.....
- ۳۰ ب - مصوبات کمیسیون‌های مجلس و مصوبه‌های دولت با اجازه مجلس.....
- ۳۱ ج - منابع فقهی معتبر یا فتاوی معتبر.....
- ۳۱ د - آراء وحدت رویه.....
- ۳۳ بند دوم - منابع فرعی حقوق جزای عمومی.....
- ۳۳ الف - نظرات علمای حقوق.....
- ۳۴ ب - عرف.....
- ۳۶ خلاصه بحث.....
- ۳۷ فصل چهارم - بررسی مقدماتی چند مفهوم کلی در حقوق جزای عمومی.....
- ۳۷ بند اول - جرم (کنشهای مخالف نظم اجتماعی).....
- ۳۸ الف - شناخت فرد.....

فهرست مطالب / پنج

۳۹	ب - شناخت جامعه
۴۰	ج - شناخت قانون
۴۱	بند دوم - مجازات
۴۲	بند سوم - اقدامات تأمینی و تربیتی
۴۳	بند چهارم - مسؤلیت جزایی
۴۴	خلاصه بحث
۴۵	فصل پنجم - اعتبار مفاهیم کلی حقوق جزای عمومی
۴۶	بند اول - مفاهیم کلی و اعتبار فرهنگی
۴۷	بند دوم - مفاهیم کلی و اعتبار قانونی
۴۷	الف - اصل قانونی بودن جرایم و مجازاتها
۴۸	اول - تاریخ و اصل قانونی بودن جرایم و مجازاتها
۴۹	دوم - امتیازات و انتقادات وارد بر اصل قانونی بودن جرایم و مجازاتها
۵۲	سوم - نتایج اصل قانونی بودن جرایم و مجازاتها
۵۴	ب - اصل قانونی بودن اقدامات تأمینی و تربیتی
۵۶	خلاصه بحث
۵۷	فصل ششم - طرح بررسی و تقسیم‌بندی مسائل
۶۱	گفتار اول - تحولات تاریخی بنیادها و اندیشه‌های حقوق جزا
۶۵	فصل اول - تحولات تاریخی بنیادهای حقوق جزا
۶۶	قسمت اول - تحولات بنیادهای حقوق جزا در جوامع گوناگون
۶۶	۱- دوره انتقام خصوصی
۶۶	بند اول - کلیات
۶۷	بند دوم - خصوصیات دوره انتقام خصوصی
۶۷	الف - جمعی بودن مسؤلیت
۶۷	ب - بی‌عدالتی در مجازات
۶۸	۲- دوره تعدیل نسبی انتقام خصوصی
۶۸	بند اول - کلیات
۶۸	بند دوم - خصوصیات دوره تعدیل نسبی انتقام خصوصی
۶۸	الف - تبدیل غرامت

- ۶۸ ب - قانون قصاص
- ۶۹ ج - تسلیم مجرم به دشمن
- ۶۹ د - محدودیت انتقام در زمان و مکان
- ۷۰ ۳- تعدیل کلی دوره انتقام - تحول جامعه به طرف دادگستری عمومی
- ۷۰ بند اول - کلیات
- ۷۰ بند دوم - خصوصیات دوره تعدیل کلی انتقام
- ۷۲ خلاصه بحث
- ۷۳ قسمت دوم - تحولات تاریخی بنیادهای حقوق جزا در جامعه ایران
- ۷۳ ۱- دوران باستان تا طلوع اسلام
- ۷۳ بند اول - مدارک
- ۷۴ الف - مدارک دوره هخامنشیان
- ۷۴ ب - مدارک دوره ساسانیان
- ۷۶ بند دوم - سیستم جزایی ایران باستان
- ۷۶ الف - جرم
- ۷۶ ب - انواع جرایم
- ۷۷ ج - مجازات
- ۷۸ د - انواع مجازاتها
- ۷۸ اول - اعدام
- ۷۸ دوم - زندان
- ۷۸ سوم - تبعید
- ۷۹ چهارم - مجازاتهای بدنی غیر از اعدام
- ۷۹ ۵- آیین رسیدگی به جرایم
- ۸۰ خلاصه بحث
- ۸۱ ۲- اسلام تا مشروطیت
- ۸۱ بند اول - اصول کلی حاکم بر مقررات جزایی اسلام
- ۸۱ الف - اصل تساوی مجازاتها
- ۸۲ ب - اصل قانونی بودن مجازات
- ۸۲ ج - اصل شخصی بودن مجازات
- ۸۳ بند دوم - جرم و مجازات

۸۳	الف - جرم	۸۳
۸۳	ب - مجازات	۸۴
۸۴	بند سوم - شکل رسیدگی، منابع قضات در قضاوت و شرایط قاضی	۸۶
۸۶	خلاصه بحث	
۸۷	۳- مشروطیت تا عصر حاضر	۸۷
۸۷	بند اول - شروع تحولات در دوران متصل به مشروطیت	۸۹
۸۹	بند دوم - انقلاب مشروطیت	۹۰
۹۰	بند سوم - مهمترین قوانین مختلف جزایی از مشروطیت به بعد	۹۰
۹۰	الف - قانون مجازات عمومی	۹۱
۹۱	ب - قانون آیین دادرسی کیفری	۹۱
۹۱	ج - قانون راجع به آزادی مشروط زندانیان	۹۱
۹۱	د - قانون اقدامات تأمینی	۹۱
۹۱	ه - قانون تعلیق اجرای مجازات	۹۲
۹۲	و - قانون مجازات عمومی اصلاحی	۹۲
۹۲	ز - قوانین دیگر	۹۲
۹۲	بند چهارم - تدوین قوانین جدید	۹۴
۹۴	بند پنجم - قانون مجازات اسلامی	۹۵
۹۵	بند ششم - قانون تشکیل دادگاههای عمومی و انقلاب	۹۵
۹۵	بند هفتم - قانون مجازات اسلامی (تعزیرات و مجازاتهای بازدارنده)	۹۶
۹۶	بند هشتم - قانون اصلاح دو ماده و الحاق یک ماده و یک تبصره به قانون مجازات اسلامی	۹۶
۹۶	بند نهم - قانون نحوه اجرای محکومیتهای مالی	۹۶
۹۶	بند دهم - قانون آیین دادرسی دادگاههای عمومی و انقلاب در امور کیفری	۹۷
۹۷	بند یازدهم - قانون اصلاح قانون تشکیل دادگاههای عمومی و انقلاب	۹۸
۹۸	خلاصه بحث	
۹۹	فصل دوم - تحولات تاریخی اندیشه‌های حقوق جزا	۱۰۰
۱۰۰	قسمت اول - تحولات تاریخی اندیشه‌ها از آغاز تا عصر انقلاب فرانسه	۱۰۰
۱۰۰	۱- دوره قدیم	۱۰۱
۱۰۱	۲- دوره متصل به انقلاب کبیر فرانسه	

بند اول - کلیات.....	۱۰۱
بند دوم - مکتب فایده اجتماعی.....	۱۰۲
الف - طرفداران مکتب فایده اجتماعی و اندیشه‌های آنها.....	۱۰۲
اول - ژان ژاک روسو.....	۱۰۲
دوم - جزاره بکاربا.....	۱۰۳
سوم - جرمی بنتام.....	۱۰۶
ب - انتقادات وارد بر مکتب فایده اجتماعی.....	۱۰۶
خلاصه بحث.....	۱۰۷

قسمت دوم - تحولات تاریخی اندیشه‌ها از عصر انقلاب کبیر فرانسه تا

زمان حاضر.....	۱۰۸
۱- کانت و عدالت آرمانی (مکتب عدالت مطلق).....	۱۰۹
بند اول - اندیشه کانت.....	۱۰۹
بند دوم - انتقادات وارد بر اندیشه کانت.....	۱۱۰
۲- سازش عدالت و فایده اجتماعی (مکتب کلاسیک).....	۱۱۱
بند اول - وابستگان مکتب کلاسیک.....	۱۱۱
بند دوم - عقاید وابستگان مکتب کلاسیک.....	۱۱۲
بند سوم - نتایج مکتب کلاسیک.....	۱۱۲
بند چهارم - انتقادات وارد بر مکتب کلاسیک.....	۱۱۳
الف - نادرست بودن مبانی فکری.....	۱۱۳
ب - غلط بودن فرضیه‌ها در عمل.....	۱۱۳
ج - عدم توجه به شخصیت بزهکار.....	۱۱۴
۳- شناخت بزهکار در سیستم اثباتی (مکتب تحقیقی).....	۱۱۴
بند اول - وابستگان مکتب تحقیقی.....	۱۱۵
بند دوم - عقاید مکتب تحقیقی.....	۱۱۶
الف - جبری بودن پدیده بزهکاری.....	۱۱۶
اول - عوامل مربوط به شخص.....	۱۱۶
دوم - عوامل مربوط به جامعه.....	۱۱۷
ب - عدم مسئولیت اخلاقی مجرم.....	۱۱۷
بند سوم - نتایج مکتب تحقیقی.....	۱۱۸
بند چهارم - انتقادات وارد بر مکتب تحقیقی.....	۱۱۹

۱۱۹	۴- هماهنگی اندیشه‌ها برای یافتن حقیقت (مکاتب دفاع اجتماعی)
۱۲۰	بند اول - دفاع اجتماعی بر مبنای تهدید جمعی
۱۲۱	بند دوم - دفاع اجتماعی بر مبنای تجربه
۱۲۱	بند سوم - دفاع اجتماع ترکیبی
۱۲۳	بند چهارم - دفاع اجتماعی بر مبنای دفاع از فرد
۱۲۳	الف - اصول مکتب نفی حقوق جزا
۱۲۴	ب - نتایج مکتب نفی حقوق جزا
۱۲۴	اول - مبارزه با ضد اجتماع
۱۲۴	دوم - سیاست جنایی مؤثر
۱۲۴	ج - انتقاد وارد بر مکتب نفی حقوق جزا
۱۲۵	بند پنجم - دفاع اجتماعی بر مبنای دفاع از فرد و جامعه
۱۲۵	الف - اصول مکتب دفاع اجتماعی جدید
۱۲۶	ب - نتایج مکتب دفاع اجتماعی جدید
۱۲۷	بند ششم - دفاع اجتماعی بر مبنای عدالت ترمیمی
۱۲۸	خلاصه بحث
۱۲۹	گفتار دوم - پدیده مجرمانه
۱۳۳	فصل اول - کنشهای مخالف نظم اجتماعی: «جرم»
۱۳۴	قسمت اول - جرم در جرم‌شناسی
۱۳۵	قسمت دوم - جرم در حقوق جزا
۱۳۵	۱- تعریف جرم از دیدگاه متخصصان
۱۳۵	بند اول - تعریف جرم از دیدگاه حقوقدانان
۱۳۶	بند دوم - تعریف جرم از نظر فقها
۱۳۷	۲- جرم از دیدگاه قانونی
۱۳۸	بند اول - تعریف قانونی جرم
۱۳۸	بند دوم - ریشه تعریف قانونی جرم و نتایج آن
۱۳۹	الف - ریشه وجود عنصر قانونی
۱۳۹	ب - نتایج وجود عنصر قانونی
۱۳۹	اول - قاعده عطف به‌ماسبق نشدن قوانین جزایی
۱۵۲	دوم - تفسیر محدود یا مضیق قوانین جزایی
۱۶۰	خلاصه بحث

۱۶۱	فصل دوم - مسؤول کنشهای مخالف نظم اجتماعی: «مجرم»
۱۶۲	قسمت اول - مجرم و عنصر مادی جرم
۱۶۳	۱- انواع رفتار مجرمانه
۱۶۳	بند اول - رفتار مجرمانه مثبت (فعل)
۱۶۴	بند دوم - رفتار مجرمانه منفی (ترک فعل)
۱۶۵	بند سوم - رفتار مجرمانه مثبت ناشی از رفتار مجرمانه منفی
۱۶۷	۲- احراز رابطه علیت در رفتار مجرمانه
۱۶۷	بند اول - نظریه‌ها
۱۶۸	الف - نظریه خطای کیفری به عنوان شرط واجب یا ضروری نتیجه
۱۶۹	ب - نظریه خطای کیفری به عنوان شرط متصل به نتیجه
۱۶۹	ج - نظریه خطای کیفری به عنوان شرط متحرک نتیجه
۱۶۹	د - نظریه خطای کیفری به عنوان شرط کافی نتیجه
۱۷۰	بند دوم - رویه قضایی
۱۷۰	الف - رویه دیوان کشور فرانسه
۱۷۱	ب - رویه دیوان کشور ایران
۱۷۴	قسمت دوم - مجرم و عنصر روانی جرم
۱۷۵	۱- قصد مجرمانه و خطای جزایی
۱۷۶	بند اول - جرایم عمدی
۱۷۷	بند دوم - خطای جزایی و جرایم غیر عمدی
۱۷۸	بند سوم - احراز قصد مجرمانه و خطای جزایی
	۲- عمد، شبه عمد، خطا و غیر عمد در مقررات جزایی اسلام و
۱۷۹	در قانون مجازات اسلامی
۱۷۹	بند اول - عمد
۱۸۰	بند دوم - شبه عمد و خطای محض
۱۸۱	بند سوم - غیر عمد
۱۸۲	۳- قصد مجرمانه و انگیزه ارتکاب جرم
۱۸۳	خلاصه بحث

گفتار سوم - مجرم و مسؤولیت جزایی	۱۸۵
فصل اول - مجرم و مسؤولیت جزایی در شرایط عادی	۱۹۰
قسمت اول - مباشرت و همکاری در ارتکاب جرم	۱۹۱
۱- شرکت در جرم	۱۹۱
بند اول - سابقه تاریخی شرکت در جرم در قوانین جزایی ایران	۱۹۲
بند دوم - شرکت در جرم در قانون مجازات اسلامی	۱۹۴
الف - ماهیت جرم ارتكابی	۱۹۵
ب - وجود علم و اطلاع	۱۹۵
ج - انجام عملیات اجرایی	۱۹۸
بند سوم - شرکت در جرم، در جرایم غیر عمدی و شبه عمدی	۱۹۹
الف - مجازات شرکت در جرم	۲۰۰
ب - مجازات سردستگی گروه	۲۰۰
بند چهارم - شرکت در جرایم غیر مستوجب مجازات تعزیری	۲۰۱
۲- معاونت در جرم	۲۰۲
بند اول - سابقه تاریخی معاونت در قوانین جزایی ایران	۲۰۳
بند دوم - تعریف و توجیه معاونت	۲۰۴
الف - تعریف معاونت	۲۰۴
ب - توجیه معاونت	۲۰۴
اول - توجیه بر مبنای مجرمیت عاریه‌ای	۲۰۴
دوم - توجیه بر مبنای معاونت به عنوان یک جرم مستقل از جرم اصلی	۲۰۶
بند سوم - بررسی ماده ۴۳ قانون مجازات اسلامی	۲۰۶
الف - عنصر قانونی معاونت	۲۰۷
ب - عنصر مادی معاونت	۲۰۸
ج - عنصر روانی معاونت	۲۱۰
د - مجازات معاونت	۲۱۰
ه - معاونت در جرایم غیر عمدی	۲۱۲
و - یادآوری چند مسأله در معاونت	۲۱۳
خلاصه بحث	۲۱۵

۲۱۶	قسمت دوم - مسیر فعل مجرمانه.....
۲۱۷	۱- مسیر فعل مجرمانه: قصد مجرمانه.....
۲۱۸	۲- مسیر فعل مجرمانه: عملیات مقدماتی.....
۲۱۹	۳- مسیر فعل مجرمانه: شروع به جرم.....
۲۱۹	بند اول - تعریف شروع به جرم.....
۲۱۹	بند دوم - تشریح شروع به جرم.....
۲۲۰	الف - شروع اجرایی جرم.....
۲۲۰	اول - تفکیک شروع اجرایی و قصد مجرمانه.....
۲۲۰	دوم - تفکیک شروع اجرایی و عملیات مقدماتی.....
۲۲۴	ب - قطع عمل به نحو غیرارادی.....
۲۲۵	بند سوم - شروع به جرم و مجازات آن در قوانین جزایی گذشته.....
۲۲۶	بند چهارم - شروع به جرم در قانون مجازات اسلامی.....
۲۲۹	۴- جرم تام.....
۲۳۰	بند اول - جرم فوری (آنی).....
۲۳۱	بند دوم - جرم مستمر.....
۲۳۱	بند سوم - جرم به عادت.....
۲۳۲	بند چهارم - جرایم مطلق و مقید.....
۲۳۳	بند پنجم - جرایم ساده و مرکب.....
۲۳۳	بند ششم - جرایم عمومی و سیاسی.....
۲۳۵	بند هفتم - جرایم عمومی و نظامی.....
۲۳۶	۵- اقدامات مجرمانه بی بهره (جرم عقیم - جرم محال).....
۲۳۷	بند اول - جرم عقیم.....
۲۳۷	الف - تعریف جرم عقیم.....
۲۳۷	ب - مجازات جرم عقیم.....
۲۳۹	بند دوم - جرم محال.....
۲۳۹	الف - تعریف جرم محال.....
۲۴۰	ب - نظریه های مختلف در مورد مجازات جرم محال.....
۲۴۰	اول - نظریه عدم مجازات.....
۲۴۱	دوم - نظریه مجازات.....
۲۴۱	سوم - نظریه بینابین.....
۲۴۳	ج - رویه های قضایی.....

۲۴۳	بند سوم - جرم محال در قوانین جزایی ایران
۲۴۵	بند چهارم - مسؤولیت مدنی مرتکبین جرائم عقیم و محال
۲۴۶	خلاصه بحث
۲۴۷	فصل دوم - مجرم و مسؤولیت جزایی در شرایط استثنایی
۲۴۸	قسمت اول - مجرم در برخورد با علل توجیه کننده جرم
۲۴۹	۱- امر قانون و دستور آمر قانونی
۲۴۹	بند اول - امر قانون
۲۵۱	بند دوم - آمر قانونی و دستور او
۲۵۱	الف - مفهوم آمر قانونی
۲۵۱	ب - نظرات مختلف در مورد ارتباط بین آمر و مأمور
۲۵۲	اول - نظریه اطاعت کامل
۲۵۲	دوم - نظریه بررسی اوامر
۲۵۲	سوم - نظریه تفکیک
	بند سوم - سابقه تاریخی امر قانون و دستور مقام قانونی در
۲۵۳	قوانین جزایی ایران
۲۵۴	بند چهارم - بررسی ماده ۵۶ قانون مجازات اسلامی
	الف - در صورتی که ارتکاب عمل به امر آمر قانونی باشد و
۲۵۴	خلاف شرع نباشد
۲۵۵	ب - در صورتی که ارتکاب عمل برای اجرای قانون اهم لازم باشد
۲۵۶	بند پنجم - حدود اعمال بندهای «الف» و «ب»
۲۵۶	بند ششم - تخلف از شرایط ماده ۵۶
۲۵۷	بند هفتم - مسؤولیت مدنی اجراکننده امر آمر قانونی
۲۵۸	۲- دفاع مشروع
۲۵۸	بند اول - توجیه حقوقی دفاع مشروع
۲۵۹	الف - نظریه اجبار
۲۵۹	ب - نظریه اجرای حق و انجام تکلیف
۲۵۹	بند دوم - سابقه تاریخی دفاع مشروع در قوانین جزایی ایران
۲۶۱	بند سوم - بررسی ماده ۶۱ قانون مجازات اسلامی
۲۶۱	الف - کلیات
۲۶۳	ب - شرایط تجاوز یا تعرض به شخص مورد تجاوز

- ۲۶۴ اول - تجاوز باید فعلیت داشته باشد
- ۲۶۴ دوم - تجاوز باید به نحوی انجام گیرد که غیر قابل دفع باشد
- ۲۶۴ سوم - تجاوز باید غیر قانونی باشد
- ۲۶۵ ج - شرایط دفاع
- ۲۶۶ اول - دفاع باید برای جلوگیری از تجاوز باشد
- ۲۶۶ دوم - دفاع تنها وسیله ممکن برای دفع تجاوز باشد
- ۲۶۶ سوم - دفاع باید متناسب با تجاوز باشد
- ۲۷۱ چهارم - عمل ارتكابی بیش از حد لازم نباشد
- ۲۷۱ پنجم - ناتوانی دیگری در دفاع
- د - دفاع مشروع در مواد ۶۲۵ تا ۶۲۹ قانون مجازات اسلامی بخش تعزیرات
- ۲۷۱ ه - مسؤلیت مدنی در زمینه دفاع مشروع
- ۲۷۴ ۳ - حالت ضرورت یا اضطرار
- ۲۷۵ بند اول - توجیه حالت ضرورت
- ۲۷۶ الف - توجیه منطقی برای عدم مجازات مرتکب جرم ضروری
- ۲۷۶ ب - توجیه تاریخی برای عدم مجازات مرتکب جرم ضروری
- ۲۷۷ ج - توجیه حقوقی برای عدم مجازات مرتکب جرم ضروری
- ۲۷۸ بند دوم - سابقه تاریخی حالت ضرورت در قوانین جزایی ایران
- ۲۷۹ بند سوم - حالت ضرورت در قانون مجازات اسلامی
- ۲۷۹ الف - وجود خطر
- ۲۸۰ اول - خطر باید شدید باشد
- ۲۸۰ دوم - خطر باید فعلیت داشته و یا قریب الوقوع باشد
- ۲۸۰ سوم - خطر باید عمداً ایجاد نشده باشد
- ۲۸۰ چهارم - ضرورت دفع خطر وجود داشته باشد
- ۲۸۱ ب - عکس العمل در مقابل خطر
- ۲۸۱ ج - رابطه خطر با عکس العمل
- ۲۸۲ د - مسؤلیت مدنی مرتکب جرم ضروری
- ۲۸۲ ۴ - رضایت مجنی علیه
- ۲۸۳ بند اول - اصول کلی
- ۲۸۳ بند دوم - استثنائات
- ۲۸۴ الف - حذف یکی از عناصر تشکیل دهنده جرم

۲۸۵	ب - رضایت، شرط ضمنی قانون
۲۸۵	بند سوم - موارد قابل بحث
۲۸۶	الف - اجرای ورزشهای خشن
۲۸۷	ب - عملیات جراحی
۲۸۷	اول - عملیات جراحی کاملاً درمانی
۲۸۸	دوم - عملیات جراحی غیر درمانی
۲۸۹	سوم - جراحیهای پیوند اعضا و تغییر ژنها
۲۸۹	چهارم - عملیات جراحی مبنی بر عقیم کردن
۲۸۹	پنجم - اوتانازی (قتل ناشی از ترحم)
۲۸۹	بند چهارم - سابقه تاریخی رضایت مجنی علیه در قوانین جزایی ایران
۲۹۰	بند پنجم - رضایت مجنی علیه در قانون مجازات اسلامی
۲۹۱	الف - عملیات جراحی یا طبی
۲۹۳	ب - حوادث ناشی از عملیات ورزشی
۲۹۴	ج - مسؤولیت مدنی ناشی از رضایت مجنی علیه جرم
۲۹۵	خلاصه بحث
۲۹۶	قسمت دوم - مجرم در برخورد با علل رافع مسؤولیت
۲۹۷	۱ - علل تام رافع مسؤولیت جزایی
۲۹۷	بند اول - کودکی
	الف - سابقه تاریخی کودکی به عنوان علت رافع مسؤولیت در
۲۹۷	قوانین جزایی ایران
	ب - بررسی حدود مسؤولیت جزایی اطفال در قانون راجع به مجازات اسلامی
۲۹۹	و قانون مجازات اسلامی
۳۰۲	ج - مسؤولیت مدنی اطفال
۳۰۲	بند دوم - جنون
۳۰۲	الف - سابقه تاریخی جنون
۳۰۳	ب - جنون در قوانین سابق جزایی ایران
۳۰۴	ج - جنون در قانون راجع به مجازات اسلامی و قانون مجازات اسلامی
۳۰۵	د - انواع جنون
۳۰۶	ه - تأدیب مجنون
۳۰۶	و - تشریفات اداری نگاهداری مجنون

- ۳۰۷ ز - مسؤولیت مدنی مجنون
- ۳۰۹ بند سوم - اجبار
- ۳۱۰ الف - انواع اجبار
- ۳۱۰ اوّل - اجبار مادّی
- ۳۱۱ دوم - اجبار روانی
- ۳۱۲ ب - بررسی اجبار در قوانین جزایی ایران
- ۳۱۲ اوّل - سابقه تاریخی اجبار
- دوم - اجبار در قانون راجع به مجازات اسلامی و
- ۳۱۲ قانون مجازات اسلامی
- ۳۱۵ ج - اجبار در غیر مورد تعزیرات
- ۳۱۶ د - مسؤولیت مدنی در زمینه اجبار
- ۳۱۶ ۲ - علل نسبی رافع مسؤولیت جزایی
- ۳۱۷ بند اوّل - مستی
- ۳۱۷ الف - سابقه تاریخی
- ب - مستی در مقررات جزایی اسلام و در قانون راجع به مجازات اسلامی و
- ۳۱۸ قانون مجازات اسلامی
- ۳۲۰ بند دوم - خواب و بیهوشی
- ۳۲۱ بند سوم - اشتباه
- ۳۲۲ الف - اشتباه حکمی
- ۳۲۳ ب - اشتباه موضوعی
- ۳۲۳ اوّل - اشتباه موضوعی در جرایم عمدی
- ۳۲۵ دوم - اشتباه موضوعی در جرایم غیر عمدی
- ۳۲۵ ج - اشتباه در مقررات جزایی اسلام و قانون مجازات اسلامی
- ۳۲۶ بند چهارم - مسؤولیت مدنی در زمینه علل نسبی رافع مسؤولیت جزایی
- ۳۲۷ خلاصه بحث
- ۳۲۸ قسمت سوم - مسؤولیت جزایی ناشی از عمل دیگری
- ۳۳۰ ۱ - مبنای حقوقی مسؤولیت جزایی ناشی از عمل دیگری
- ۳۳۱ ۲ - شرایط مربوط به جرم
- ۳۳۲ ۳ - مسؤولیت جزایی ناشی از عمل دیگری در قوانین جزایی ایران

۳۳۴	قسمت چهارم - مسؤولیت جزایی اشخاص حقوقی
۳۳۴	۱- سابقه تاریخی
۳۳۵	۲- دلایل له و علیه مسؤولیت جزایی اشخاص حقوقی
۳۳۶	بند اول - فرضیه عدم مسؤولیت جزایی اشخاص حقوقی
۳۳۶	بند دوم - فرضیه مسؤولیت جزایی اشخاص حقوقی
۳۳۷	۳- رویه‌های قضایی و قانونگذاری در مورد اشخاص حقوقی
۳۳۸	۴- مسؤولیت جزایی اشخاص حقوقی در قوانین ایران
۳۴۴	خلاصه بحث

گفتار چهارم - واکنش جامعه در قبال پدیده مجرمانه

۳۴۵	۱- مجازات
۳۴۹	فصل اول - تاریخچه، خصوصیات و اهداف مجازاتها
۳۴۹	قسمت اول - تاریخچه مجازاتها
۳۵۱	قسمت دوم - ویژگیها و اهداف مجازاتها
۳۵۲	۱- ویژگیهای مجازات
۳۵۲	بند اول - وجود هراس در مجرم
۳۵۳	بند دوم - آزاردهی و آسیب‌رسانی
۳۵۳	بند سوم - تحقیرآمیز بودن
۳۵۴	بند چهارم - جبران ضرر و زیان ناشی از جرم
۳۵۴	۲- اهداف مجازات
۳۵۵	بند اول - هدف عینی مجازات (اصلاح و تربیت)
۳۵۶	بند دوم - هدف ذهنی مجازات (اجرای عدالت)
۳۵۸	فصل دوم - انواع مجازاتها و دلایل له و علیه آنها
۳۵۹	قسمت اول - مجازاتهای عرفی
۳۵۹	۱- مجازاتهای اصلی
۳۶۱	۲- مجازاتهای تبعی و تکمیلی
۳۶۲	۳- مجازاتهای ترهیبی و ترذیلی
۳۶۳	قسمت دوم - مجازاتهای شرعی
۳۶۳	۱- مجازاتهای اصلی در قانون و راجع به مجازات اسلامی

۳۶۵	۲- مجازاتهای تسمیمی در قانون «راجع به مجازات اسلامی»
۳۶۷	۳- مجازاتهای اصلی در «قانون مجازات اسلامی»
۳۶۸	۴- مجازاتهای تسمیمی در «قانون مجازات اسلامی»
۳۷۰	قسمت سوم - دلایل موافقان و مخالفان مجازاتها
۳۷۰	۱- دلایل موافقان و مخالفان جزای نقدی
۳۷۱	۲- دلایل موافقان و مخالفان مجازاتهای مصادره، ضبط و توقیف اموال
۳۷۱	۳- دلایل موافقان و مخالفان مجازات شلاق
۳۷۲	۴- دلایل موافقان و مخالفان مجازات زندان
۳۷۴	۵- دلایل موافقان و مخالفان مجازات اعدام
۳۷۶	فصل سوم - اصول حاکم بر مجازاتها
۳۷۷	قسمت اول - اصل قانونی بودن مجازات
۳۷۸	قسمت دوم - اصل تساوی مجازاتها
۳۷۹	قسمت سوم - اصل شخصی بودن مجازات
۳۸۱	خلاصه بحث
۳۸۲	فصل چهارم - حکم به تعیین مجازات و تغییرات حاصل در آن
۳۸۳	قسمت اول - کیفیات تخفیف دهنده مجازات
۳۸۴	۱- سابقه تاریخی کیفیات مخفّفه در قوانین عرفی ایران
۳۸۶	۲- کیفیات مخفّفه در «قانون راجع به مجازات اسلامی»
۳۸۶	۳- کیفیات مخفّفه در «قانون مجازات اسلامی»
۳۸۷	بند اول - طبیعت جرم ارتكابی
۳۸۸	بند دوم - شرایط خاص تخفیف
۳۹۲	بند سوم - حدود اعمال تخفیف، تبدیل مجازات و تکلیف دادگاه
۳۹۲	الف - حدود اعمال تخفیف
۳۹۳	ب - تخفیف خاص
۳۹۳	ج - تبدیل مجازات
۳۹۶	د - تکلیف دادگاه حین صدور حکم
۳۹۷	بند چهارم - کیفیات مخفّفه در غیر موارد تعزیرات و مجازاتهای بازدارنده
۳۹۷	بند پنجم - کیفیات مخفّفه در مجازاتهای تکمیلی و تسمیمی

بند ششم - رعایت برخی شرایط خاص	۳۹۷
بند هفتم - اثر تخفیف در شرکاء و معاونین جرم	۳۹۸
قسمت دوم - علل تشدید کننده مجازات	۳۹۸
۱- تکرار جرم	۴۰۰
بند اول - سابقه تاریخی تکرار جرم در قوانین جزایی ایران	۴۰۰
بند دوم - تکرار در مقررات جزایی اسلام و در قوانین مجازات اسلامی	۴۰۱
الف - تکرار در مقررات جزایی اسلام	۴۰۱
ب - تکرار در «قانون راجع به مجازات اسلامی»	۴۰۱
ج - تکرار در «قانون مجازات اسلامی»	۴۰۲
د - حدود اجرای تشدید	۴۰۵
ه - تخفیف در تکرار	۴۰۷
و - جمع بین تشدید و تخفیف	۴۰۸
ز - اعمال تشدید در مجازاتهای تکمیلی و تسمیمی	۴۰۸
ح - تکرار در غیر موارد مجازاتهای تعزیری و کیفرهای بازدارنده	۴۰۸
ط - مجازات خاص تکرار در موارد پیش بینی شده در قانون	۴۰۹
ی - اثر تکرار در مورد شرکاء و معاونین جرم	۴۰۹
۲- تعدد جرم	۴۰۹
بند اول - انواع تعدد	۴۱۰
بند دوم - سابقه تاریخی تعدد در قوانین جزایی ایران	۴۱۰
بند سوم - تعدد جرم در «قانون راجع به مجازات اسلامی» و	
«قانون مجازات اسلامی»	۴۱۲
الف - تعدد معنوی (روائی)	۴۱۳
ب - تعدد مادی (واقعی)	۴۱۴
اول - جرایم ارتكابی مختلف هستند (قاعده جمع مجازاتها)	۴۱۴
دوم - جرایم ارتكابی مختلف نیستند (قاعده عدم جمع مجازاتها)	۴۱۵
سوم - مجموع جرایم ارتكابی در قانون عنوان جرم خاصی دارد	۴۱۵
ج - تخفیف در تعدد جرم	۴۱۶
د - عدم اجرای تعلیق در تعدد جرم	۴۱۶
ه - اعمال تعدد در مورد شرکاء و معاونین جرم	۴۱۷

- قسمت سوم - تعلیق اجرای مجازات ۴۱۷
- ۱- سابقه تاریخی تعلیق در قوانین جزایی ایران ۴۱۹
- ۲- تعلیق اجرای مجازات در قانون مجازات اسلامی ۴۲۰
- بند اول - شرایط تعلیق ۴۲۰
- الف - شرط راجع به طبیعت مجازات ۴۲۱
- ب - شرط راجع به گذشته محکوم ۴۲۲
- اول - عدم وجود سابقه محکومیت قطعی ۴۲۲
- دوم - ملاحظه وضع اجتماعی و سوابق زندگی محکوم علیه ۴۲۲
- سوم - اوضاع و احوالی که موجب ارتکاب جرم گردیده است ۴۲۲
- چهارم - تعدد جرایم محکوم ۴۲۳
- ج - شرط راجع به آینده محکوم ۴۲۳
- د - شرط راجع به جرایم ارتکابی ۴۲۴
- بند دوم - آثار تعلیق ۴۲۵
- الف - تأثیر تعلیق از جهت حقوق مدعیان خصوصی ۴۲۵
- ب - تأثیر تعلیق از جهت مدت ۴۲۵
- ج - تأثیر تعلیق از جهت شخص محکوم ۴۲۶
- بند سوم - وظایف دادگاه و دادستان در تعلیق ۴۲۶
- الف - وظایف دادگاه ۴۲۶
- ب - وظایف دادستان ۴۲۷
- بند چهارم - مقررات مختلف ۴۲۸
- قسمت چهارم - آزادی مشروط ۴۲۹
- ۱- سابقه تاریخی آزادی مشروط در قوانین جزایی ایران ۴۳۱
- ۲- آزادی مشروط زندانیان در قانون مجازات اسلامی ۴۳۱
- بند اول - شرط مربوط به طبیعت مجازات ۴۳۲
- بند دوم - شرایط مربوط به حکم ۴۳۳
- بند سوم - شرایط خاص مربوط به محکوم ۴۳۴
- بند چهارم - تشریفات اعطای آزادی مشروط ۴۳۵
- بند پنجم - مدت آزادی مشروط و شرایط ضمن مدت ۴۳۶
- بند ششم - تبعات آزادی مشروط ۴۳۷
- خلاصه بحث ۴۴۰

فهرست مطالب / بیست و یک

- فصل پنجم - سقوط مجازاتها در برخورد با مجرم و جرم انجام شده ۴۴۱
- قسمت اول - مرگ و جنون محکوم ۴۴۲
- ۱- مرگ محکوم ۴۴۲
- ۲- جنون ۴۴۳
- بند اول - کلیات ۴۴۳
- بند دوم - سابقه تاریخی جنون حین اجرای حکم در قوانین جزایی ایران ۴۴۴
- بند سوم - جنون حین اجرای حکم در قانون مجازات اسلامی ۴۴۴
- قسمت دوم - رضایت مجنی علیه و متضرر از جرم ۴۴۶
- ۱- سابقه تاریخی رضایت مجنی علیه و متضرر از جرم در قوانین جزایی ایران .. ۴۴۷
- ۲- رضایت مجنی علیه و متضرر از جرم در قانون مجازات اسلامی ۴۴۹
- قسمت سوم - عفو ۴۵۱
- ۱- انواع عفو ۴۵۲
- ۲- ویژگیهای عفو ۴۵۳
- ۳- سابقه تاریخی عفو در قوانین جزایی ایران ۴۵۴
- ۴- عفو در قانون مجازات اسلامی ۴۵۶
- ۵- عفو در مجازاتهای تکمیلی، تبعی و تتمیمی ۴۵۸
- ۶- تشریفات عفو ۴۵۹
- بند اول - شرایط عفو ۴۶۰
- الف - مناسباتهای عفو ۴۶۰
- ب - سیاست‌های عفو و تخفیف ۴۶۰
- ج - محکومیت‌های مشمول عفو و تخفیف ۴۶۱
- بند دوم - پیشنهاد عفو یا تخفیف ۴۶۲
- ۷- کمیسیون عفو و بخشودگی و وظایف آن ۴۶۲
- ۸- مقررات مختلف ۴۶۳
- ۹- تبعات عفو از نظر قانون مجازات اسلامی ۴۶۴
- قسمت چهارم - مرور زمان اجرای مجازات ۴۶۵
- ۱- سابقه تاریخی مرور زمان اجرای مجازات در قوانین جزایی ایران ۴۶۶
- ۲- تبعات مرور زمان ۴۶۷

۴۶۸	۳- مرور زمان در قانون راجع به مجازات اسلامی و قانون مجازات اسلامی.....
۴۷۱	فصل ششم - اجرای مجازاتها و بازاجتماعی شدن مجرم (اعاده حیثیت) ..
۴۷۱	۱- شرایط اعاده حیثیت.....
۴۷۲	۲- تبعات اعاده حیثیت.....
۴۷۲	۳- اعاده حیثیت در قوانین جزایی ایران.....
۴۷۴	۴- اعاده حیثیت در مقررات جزایی اسلام و قانون مجازات اسلامی.....
۴۷۷	خلاصه بحث.....
۴۷۹	گفتار پنجم - واکنش جامعه در قبال پدیده مجرمانه.....
۴۷۹	۲- اقدامات تأمینی.....
۴۸۳	فصل اول - تاریخچه، ویژگیها و اهداف اقدامات تأمینی.....
۴۸۳	قسمت اول - تاریخچه اقدامات تأمینی.....
۴۸۳	قسمت دوم - ویژگیهای اقدامات تأمینی.....
۴۸۴	۱- عدم ایجاد هراس در مجرم.....
۴۸۴	۲- عدم توجه به آزار و آسیب مجرم.....
۴۸۵	۳- جلوگیری از تحقیر بزهکار.....
۴۸۵	۴- جبران ضرر و زیان ناشی از جرم.....
۴۸۵	۵- نامعین بودن اقدامات تأمینی.....
۴۸۶	قسمت سوم - اهداف اقدامات تأمینی.....
۴۸۶	۱- پیشگیری از جرم و اصلاح مجرم.....
۴۸۷	۲- جانشین کردن مجازاتها با اقدامات تأمینی و تربیتی.....
۴۸۸	فصل دوم - اجرای اقدامات تأمینی در قوانین جزایی ایران.....
۴۸۸	قسمت اول - سابقه تاریخی.....
	قسمت دوم - بررسی قانون اقدامات تأمینی مصوب ۱۳۳۹ و
۴۹۰	آیین نامه مربوط به آن.....
۴۹۱	۱- تعریف و شناسایی اقدامات تأمینی در قانون اقدامات تأمینی.....

فهرست مطالب / بیست و سه

۴۹۳	۲- اقسام اقدامات تأمینی
۴۹۳	بند اوّل - اقدامات تأمینی سالب آزادی
۴۹۳	الف - نگاهداری مجرمان مجنون و مختل المشاعر در تیمارستان
۴۹۴	ب - نگاهداری مجرمان به عادت در تبعیدگاه
۴۹۶	ج - نگاهداری مجرمان بیکار و ولگرد در کارگاههای کشاورزی و صنعتی
	د - نگاهداری مجرمان معتاد به استعمال الکل و مواد مخدر در مراکز معالجه معتادان
۴۹۸	۵- نگاهداری اطفال در کانون اصلاح و تربیت
۴۹۹	بند دوم - اقدامات تأمینی محدود کننده آزادی
۵۰۰	الف - ممنوعیت از اشتغال به کسب یا حرفه یا شغل معین
۵۰۱	ب - ممنوعیت اقامت در محل معین
۵۰۱	ج - اخراج بیگانگان از کشور
۵۰۱	بند سوم - اقدامات تأمینی مالی و غیره
۵۰۱	الف - ضبط اشیاء خطرناک
۵۰۱	ب - ضمانت احتیاطی
۵۰۲	ج - بستن مؤسسه
۵۰۲	د - محرومیت از حق ولایت و قیمومت و نظارت
۵۰۳	۵- انتشار حکم
۵۰۳	۳- مؤسسات اجرا کننده اقدامات تأمینی
۵۰۳	بند اوّل - تعریف مؤسسات اجرا کننده اقدامات تأمینی
۵۰۴	بند دوم - مقررات حاکم بر مؤسسات
	قسمت سوم - اقدامات تأمینی در «قانون راجع به مجازات اسلامی» و «قانون مجازات اسلامی»
۵۰۵	۱- اقدامات تأمینی در «قانون راجع به مجازات اسلامی»
۵۰۵	۲- اقدامات تأمینی و تربیتی در «قانون مجازات اسلامی»
۵۰۶	خلاصه بحث
۵۰۸	
۵۰۹	منابع و مأخذ
۵۱۴	منابع ارشادی

پیشگفتار چاپ اول

بحث در زمینه علم حقوق به طور عام و حقوق جزای عمومی به شکل خاص در دانشکده‌های حقوق، حسب کثتش و جاذبهٔ درس برای دانشجو و محیط ساکت و یا پر جنب و جوش کلاس تفاوت پیدا می‌کند، اما تجربه نشان داده است که جز دانشجویانی با زمینهٔ مطالعهٔ قبلی یا کار عملی، بقیه، مفاهیم علم حقوق را به آسانی هضم و تحلیل نمی‌کنند. این مشکلی به ظاهر قابل حل وقتی پیچیده‌تر می‌شود که مفاهیم حقوق با مبانی دیگر رشته‌ها بخصوص فلسفه، جامعه‌شناسی و روان‌شناسی پیوند پیدا کنند، چیزی که بی‌تردید نمی‌توان از آن پرهیز کرد. ذهن فعال دانشجوی جوان به این پرسشها راه پیدا می‌کند که حقوق چیست، به چه کار می‌آید و چگونه باید از آن استفاده کرد؟ آیا اصولاً علم حقوق را می‌توان با توجه به ساختارهای روانی و اجتماعی افراد و جامعه، علمی بارور، عملی و مفید دانست یا خیر؟ و بالاخره غایت این علم چیست؟ پاسخ چندان ساده نیست زیرا که بحث از حق، به دلیل گستردگی شکل و پیچیدگی ماهیت آن، مولد تضاد مفاهیمی است که غالباً نتایج آن را در جدالهای ذهنی و کشمکشهای عینی می‌توان دید. جایی که بی‌عدالتی گاه خود عین حق جلوه می‌کند چگونه این تضاد را باید حل کرد؟ اگر فرشتهٔ عدالت چشمهایش بسته است، اما شیطان مکر و دغل و زر همیشه با چشمهای باز عمل می‌کند! ستمدیدگان که انبان جیبشان خالی است به ستمگران که کاسهٔ مالشان لبریز است باج ناتوانی خود را می‌دهند و پایان کار تقسیم عادلانهٔ حق (به زعم ستمگران) و تحمیل آن (به اعتقاد ستمکشان) است. در این سودا چه جایگاهی برای حقوق وجود دارد و چه پایگاه عقلی برای مجرمانه شناختن رفتارهای افراد و کیفر دادن متصور است؟ حقوق جزای عمومی (که آن را بهتر خواهیم شناخت) نیز در چنین تحلیلی سخت دستخوش چنین تهاجماتی است که گاه حتی در وجود آن بی‌محاسبه تردید می‌کنند. از کدام حقوق بحث می‌شود و به کدام جزا استناد می‌گردد؟ چه کسانی این حق را برای خویش ایجاد کرده‌اند که بتوانند خود، هم خالق حق و هم مدافع پاسخگویی به تجاوز به آن باشند؟ آنهايي که خود در شرایط این تجاوز قرار نگرفته‌اند و نمی‌دانند که مفهوم آن چیست چگونه جرأت دارند تا دیگری را که قربانی این شرایط شده است مجازات کنند؟ چاره‌ای نیست، بی‌حرکت ساختن یک ذهن پرسشگر خیانت است و پاسخ به پرسشهای گوناگون هرچند نه چندان قانع‌کننده، باز بهتر است تا سکوت‌گشونده. با تحلیل مسائل در زمینهٔ این رشته از حقوق شاید بتوان به برخی از پرسشها پاسخ داد، زیرا اگر خواسته باشیم به همهٔ سؤالاها جواب دهیم (که فراوانند سؤالی که جواب ندارند)، ناچار تحلیل قواعد حقوقی به طور تجربیدی و ترکیب آنها با در نظر گرفتن ارتباط این رشته از حقوق با فلسفه، جامعه‌شناسی و روان‌شناسی نیاز به ورود در این مباحث و غور در این مطالب دارد. ما این را نمی‌خواهیم. غرض، نوشتن کتابی است برای دانشجوی حقوق که کم‌کم باید با مفاهیم آشنا شود، نه آنها را بی‌چون و چرا قبول کند و نه بی‌استدلال مردودشان شمارد.

می‌توان کتابی نوشت بسیار ساده و قابل فهم برای همه. اما برای دانشجوی حقوق که نیازمند آگاهی از تحلیلهای متنوع و مختلف برای درک استنباط مسائل است، سادگی بیش از حد زیان دارد و سختی بیش از اندازه به عصبانش می‌کشانند. لذا طبیعی است که کلام توأم با جدیت و بیان ممزوج با ترمی گردد تا مسأله نه چندان دشوار جلوه کند که از آن بهراسد و نه چندان ساده که بی‌دقتش سازد.

به این دلیل و با توجه به تغییرات قوانین و لزوم آگاهی بر حدود این تغییرات، با ارج نهادن بر آنچه که تا به حال در زمینه حقوق جزای عمومی توسط حقوقدانان کشور ما و دیگر ممالک عالم نوشته شده است و استفاده فراوان از تفکرات بارور ایشان، کتاب زمینه حقوق جزای عمومی را با استفاده از «فرصت مطالعاتی پیش آمده» شروع و به عنوان یادآوری به چند نکته اشاره می‌کنم:

اولاً، این کتاب به عنوان «زمینه حقوق جزای عمومی» و نه تحلیل تفصیلی از مطالب عنوان شده برای دانشجویان دوره کارشناسی نوشته شده و از تحلیلهای مفصل و ظریف که بیشتر باید در دوره‌های عالی به آن پرداخت خودداری گردیده است، اما کوشش بر آن بوده تا در عین رعایت سادگی مطالب، با طرح مسائل گوناگون به تفکر دانشجویان به عنوان یکی از منابع بارور استدلالهای ذهنی و زمینه عملی آینده شغلی ایشان مجال تأمل و دقت کافی داده شود.

ثانیاً، از ارجاع به منابع در پانوشتها که رسم غالب کتابها است خودداری شده تا بر حجم کتاب افزوده نگردد؛ در عین حال، دانشجویان می‌توانند ضمن مراجعه به کتابنامه پایان این کتاب به منابع مختلف دسترسی پیدا کنند و ضمن الفت با کتابخانه خود در جهت تحقیق بیشتر گام بردارند.

ثالثاً، روش کار در نگارش این کتاب بر آن بوده تا در بحثهای گوناگون ابتدا شمایی کلی از مسائل حقوقی ارائه شود و آنگاه با توجه به ضرورت، و بخصوص از گفتار دوم به بعد، قانون مجازات اسلامی به عنوان منبع اصلی حقوق جزای عمومی کشور ما در خصوص هر موضوع مورد بررسی قرار گیرد. رعایت این نتیجه امکان مقایسه و تطبیق مطالب را فراهم می‌کند و به دانشجویان مجال می‌دهد تا خود به تفکر در امتیازات و محظورات هر بحث بنشینند و نتیجه‌گیری کنند. به علاوه، سعی شده است تا در موارد ضروری خلاصه‌ای از بحثهای انجام شده نیز عنوان گردد.

رابعاً، همان گونه که اشاره شد، در نگارش این کتاب از اندیشه‌های والای اندیشمندان ایران و دیگر سرزمینها فراوان استفاده شده است و لازم می‌دانم سپاسگزار همه آنها باشم که هر کدام برای روشنایی قلعه‌های نور ستاره‌هایی آویخته‌اند.

پیشگفتار چاپ دوم

این نکته بدیهی است که اهمیت و ارزش یک کتاب در آن نیست که زینت بخش قفسه‌های ساکت و بی‌حرکت کتابخانه‌ها باشد و هر از چندگاهی گرد از رخسار خاک گرفته‌اش بزایند و باز آن را در گنج تنهایی و سکوت قفسه‌ها زندانی کنند.

یک کتاب و بخصوص کتاب تخصصی و علمی را باید با حوصله خواند، با دقت به نقد و بررسی آن پرداخت، با مراقبت کدورتش را زدود و با ظرافت شفافیتش را جلا داد و این ممکن نیست مگر با اشتیاق به خواندن و رغبت به مطالعه آن، چیزی که خوشبختانه و آنطور که دیده‌ام و شنیده‌ام در «زمینه حقوق جزای عمومی» اتفاق افتاده است. برخی مشفقانه تذکراتی دادند و بعضی منصفانه مسائلی را در موارد گوناگون عنوان کردند اما همه متفقاً با کلمه‌های محبت‌آمیز و نوشته‌های دلپذیر خود مرا مدیون سخاوت و مهربانی خویش نمودند که همه را خواندم و شنیدم و اگر توان تشکر از یکایک این عزیزان را می‌داشتم قطعاً چنین می‌کردم اما چه سود که زمان عجول و کم‌حوصله از عمرها مجال آنچه را که باید انجام دهند گرفته است و شتاب ایام پرمشغله به دغدغه‌های ناشی از توصل به آرزوها و خواسته‌ها اعتنائی ندارد!

به هر حال در چاپ دوم که با تأخیر صورت می‌گیرد با توجه به تذکرات و شرایط متغیر قوانین جزایی سعی کرده‌ام تا مسائلی را به چاپ اول اضافه کنم بی‌آنکه بر حجم کتاب چندان افزوده شود، چرا که به عمد خواسته‌ام تا در یک جلد خلاصه‌ای از مسائل مهم حقوق جزا عنوان شود. تغییر قانون و تدوین قانون جدید مجازات اسلامی ۱۳۷۰ در این چاپ مورد توجه قرار گرفته ولی اطمینان ندارم تا خروج کتاب از چاپ جدید قانون تازه‌ای سر از خانه قوه قانونگذاری بیرون نکند!

علاوه بر موارد فوق کوشش کرده‌ام تا با بازبینی مکرر از اغلاط چاپی کمتر اثری باشد تا خواننده دچار مشکل نگردد.

با این همه، اعتراف می‌کنم که هنوز جای مطالب فراوانی در زمینه حقوق جزای عمومی خالی است ولی تردید ندارم که این خلاء را مایه پر استادان و محققان دلسوز، منتقد و صاحب‌نظر که عمر را در تحقیق و تدریس گذرانیده‌اند، بخصوص در کلاسهای درس که منبع تفکر و تحوّل اندیشه‌هاست پر خواهد کرد.

من به صلابت تفکر و شفافیت دیدگاههای آن گروه از حقوقدانانی که اندیشه آنها عامل سقوط اذهان خام و قطع تصورات ناپخته کسانی است که «حقوق» را جدی نمی‌گیرند و با «عدالت» از سر تفنّن برخوردار می‌کنند اعتقاد دارم و تذکرات ایشان همیشه موجب سپاس فراوان خواهد بود.

پیشگفتار چاپ سوم

شور و شوق دانستن و آگاه شدن را ممکن است همه داشته باشند اما در جویندگان معرفت و خواستاران علم طی طریق دانایی و آگاهی اصلی ترین و شیرین ترین مشغله زندگی است چرا که آنها عاشقانه بدین وادی قدم گذاشته اند: پاداش عاشقی را نیز نمی طلبند که عشق خود جبران سختیها و پاداش رنجهای تحمل شده است.

علم حقوق، دانش یادگیری رفتارهای منطقی و قانونی زندگی و صیانت آزادیهای انسانی است و آنکه در این علم صادقانه زندگی کرده و عاشقانه سر در قدم آن گذاشته تا از قانون و برتر از آن از عدالت دفاع کند و آزادی و آزادگی را در انزوا و تنهایی و بی پناهی نبیند بی تردید راه عاشقی را نیز به درستی آموخته است. حقوقدان باید جگر عاشق شدن را داشته باشد تا سینه بی پروای آزادی طلبی و قانون گرایی را سپر جباریت و خودکامگی کند و اگر چنین نباشد حقوق خواری است که به خواری قناعت مال و مقام تن داده و هنر علم خود را در بازار سفته پروران به پشیزی در معرض فروش گذاشته است. یک حقوقدانان برای ارائه عشق خود باید بنویسد و بگوید که نوشتن و گفتن درهای بسته‌ای را می‌گشایند که بسیاری تحمل گشایش آنها را ندارند چرا که می‌ترسند گشودن درهای آگاهی و معرفت به بستن دکانهای پر رونق جهالت آنها بینجامد. هر نوشته و گفتاری و یا هر اثر علمی و هنری نموداری است از شیدایی به عشق هر چند عشق خود حکایت دیگری است که باید با طپش قلب زمان آموخت و با حرکت جوهر وجود به ذاتش دست یافت.

چاپ تازه‌ای از «زمینه حقوق جزای عمومی» نشان از استقبال جویندگان دانایی و عاشقان آگاهی دارد که این نوشته اگر بتواند حتی ذره‌ای بر معرفت ایشان بیفزاید بی تردید پاداش من نیز در نصیبی از آن شیدایی حکایت شده فراوان است.

در چاپ جدید:

۱- با توجه قوانین جدید و تغییرات حادث شده بخصوص قانون مجازات اسلامی و بخش تعزیرات و مجازاتهای بازدارنده و برخی اصلاحات قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۷ سعی کرده‌ام کتاب با این تغییرات هماهنگ گردد هرچند در چاپ دوم نیز تا حد امکان کوشش شده بود قانون تعزیرات ۱۳۷۵ مورد توجه قرار گیرد.

۲- به متن کتاب نکاتی با توجه به سؤالات مختلف اضافه شده تا روشنگر برخی از ابهامات و یا تکمیل کننده بعضی از اطلاعات ضروری باشد.

۳- به پیشنهاد یکی از همکاران فاضل (آقای دکتر علی حسین نجفی ابرندآبادی) فهرستی از منابع مختلف علاوه بر کتابنامه اصلی برای آشنایی بیشتر خوانندگان با متون گوناگون و به منظور راهنمایی به پایان کتاب اضافه شده است.

۴- به دلیل اهمیت توجه به مسائل مختلف و بهره‌برداری بیشتر توصیه می‌کنم که خوانندگان

پیشگفتار / بیست و نه

این کتاب از خواندن پانوشتها دریغ نکنند که این یادداشتها می‌تواند کلید مطالعات عمیق‌تری را در حقوق جزا فراهم کند.

۵- مجدداً یادآوری این نکته را ضروری می‌دانم که تذکرات صاحبان اندیشه‌های بارور و خلاقیتی که تا به حال نیز مرا فراوان مدیون خویش ساخته‌اند اگر همچنان ادامه پیدا کند بی‌تردید در کمال و غنای این کتاب نقش بسیار خواهد داشت. یکبار دیگر از همه این عزیزان که هرگز بخلی در ارائه دانش و اندیشه خویش نداشته‌اند و از تذکر دریغ نکرده‌اند تشکر می‌کنم.

رضا نوریها

تابستان ۱۳۷۸

www.ketab.ir

پیشگفتار چاپ چهارم

به عزم مرحله عشق پیش نه قدمی
که سودها کنی از این سفر توانی کرد
«حافظ»

ابراز شیفتگی طالبان علم حقوق بخصوص در سالهای اخیر به آثار حقوقی حکایت از اقبال روزافزون جامعه ایران به حقوق و ابزار کارآمد آن «قانون» دارد، جامعه مردم‌سالاری که بر مدار احترام به قانون و قانون‌گرایی در حال شکل‌گیری است بی‌تردید نمی‌تواند روند قانونگذاری خود را نادیده انگارد و از توسعه قضایی که سالها تنگ‌نظری غضب‌آلود شمشیر بر انهدام آن کشیده بودند چشم‌پوشی کند. توسعه قضایی در گروی قوانینی سنجیده، منطقی، عادلانه و منطبق با ساختارهای اجتماعی، سیاسی، روانی و اقتصادی کشور از سویی و وجود دادگاههایی صالح، معتقد، قانونگرا و آگاه از طرفی دیگر است. زندانی ساختن قوانین در قفس‌های آهنین تفکرات مهجور و اندیشه‌های قالب‌گرایی مفتون از پیشداوریهای معهود و یا ایجاد دادگاههایی منطبق با سلايق گروهی معدود که بیش از آنکه در اختیار عدالت و قانون باشند در هوای گوشه چشم این و آنده آفت توسعه قضایی است.

تجربه بیست سال قانونگذاری پس از انقلاب بخصوص در امور جزایی حکایت از افزایش برچسبهای مجرمیت و کاهش حجم هوای زندانها دارد. کثرت جرایم آشکار و پنهان به استناد آمار منتشر شده، تقلیل حیثیت و اعتبار انسانی توسط پاره‌ای از قوانین و برخی از دادگاهها علی‌رغم حضور مکتبی انسان‌ساز لزوم نگرشی جدی در قوانین جزایی و سیستم قضایی را تردیدناپذیر ساخته است. شکست بسیاری از قوانین کیفری در دو دهه اخیر با وجود شدت مجازاتها و تشدید بی‌رویه آنها طبل ناکارآمدی قوانین جزایی و دادگاههای عمومی را به صدا در آورده است. اگر بانگ آزادی گوشها را می‌نوازد اما آزادی را قوانینی دقیق، منضبط و متحول و دادگاههای صالح و متوجه به شرایط زمان و مکان حراست می‌کند. فقر مجموعه قوانین جزایی و خوش دل داشتن به قوانین موجود که پاره وجود برخی از آنها از منطق و تحول تهی است و خلاء دادگاههای مورد آرزو به شوق آوردن ستمگران و جسور ساختن قانون‌شکنان است.

شاید و به حق نتیجه این شکستها مولود تفکری تازه در قوه قضائیه ایران شده که می‌کوشد کمتر آهنگهای خسته‌کننده پیشین را بنوازد و آهنگهای تازه و شاداب را سر دهد و زمزمه آن است که فضا را از هوای دادگاههای ویژه پاک کنند، دادگاههای عمومی را به دلیل شکست سخت آنها رها سازند، برای اطفال که مظلومانه در شعب دادگاههای عمومی گرفتار شده‌اند دادگاهی با ویژگی رسیدگی به جرایم اطفال ایجاد نمایند، به بازبینی برخی از قوانینی که به محدودیت

پیشگفتار / سی و یک

آزادیهای اساسی در قانون اساسی کشور می‌انجامد بپردازند، فضای زندانها را از بوی ناخوشایند خودکامگی برخی از زندانیان بی‌تجربه و خالی از تخصص بزایند، آفتاب را به زندانها دعوت کنند و سرما را از آنها برانند تا گرمای عاطفه‌ها سرمای چندش‌آور هوای بیگانگی را محو کند. با این همه تغییر در قوانین جزایی به منظور توسعه قضایی و تحول دادگاهها نمی‌تواند مؤثر باشد اگر قوانین شکلی به سرعت هماهنگ نگردد و قوانین ماهوی با تحولات جامعه و دگرگونیهای عالم همخوانی نداشته باشد. به عنوان نمونه می‌توان گفت که برخی از جرایم مندرج در مجموعه قوانین جزایی پاسخگوی نیاز جامعه کنونی نیستند، سهل است در بسیاری از جهات با وجدان عمومی سرناسازگاری دارند، بر عکس جرایمی چون جرایم علیه بشریت که باید جایگاه مشخصی در قوانین جزایی داشته باشند فاقد چنین جایگاهی در قوانین کیفری ایران هستند.

قوه قضائیه تکلیفی بس سخت و دشوار دارد تا آثار خرابی‌های سالهای بسیار ناشی از عدم تفکر صحیح را که منجر به تخریب تمدن قضایی ایران گردیده است بزاید و ترمیم کند، به قاضی شأن قضا را بازپس دهد، به وکیل احترام از کف رفته را اعاده نماید، به مردمی که به تظلم به دستگاه قضایی روی می‌آورند حرمت لازم برای احقاق حقوق آنها داده شود، متهمان در پناه حمایت از قانون و قانونگرایی قرار گیرند، قانون ستیزان از اقتدار قانون در هراس افتند و قانون‌گریزان از بی‌اعتنایی به قانون پشیمان شوند. قوه قضائیه باید مستقل، بی‌طرف، منضبط، قانونگرا و عدالتخواه و منطبق با نیازهای جامعه باشد و در این طریق باید با عزمی استوار و شوری عاشقانه به جنگ نامرادیهای گذشته بپردازد و هراسی از این و آن نداشته باشد. بی‌تردید همه کسانی که در جهت اجرای عدالت گام بر می‌دارند باید یاری‌رسان قوه قضائیه برای توسعه در عمل و نه در حرف باشند. دادگستری با عدالت آن استوار می‌ماند و نه با ادای جملات پرطمطراق، رنگ و روغن دیوارها و تزئین سردرهای خانه‌های عدالت با تصاویر و پرچم و گل.

رضا نوربها

بهار ۱۳۷۹

پیشگفتار چاپ ششم

به خلق و لطف توان کرد صید اهل نظر
به بند و دام نگیرند مرغ دانا را
«حافظ»

چاپ پنجم «زمینه حقوق جزای عمومی» به سال ۱۳۷۹ و بدون پیشگفتار معمول در هر چاپ منتشر شد، علت، دوری من از خاک مهربان وطن بود که مجال چنین نوشته‌ای را فراهم نکرد، اما تأسف این نکته با رضایت این معنی جبران شد که زمان تفکر را در زمینه آنچه که در چاپ چهارم به عنوان پیشگفتار به آنها اشاره کرده بودم بیشتر کرد تا بهتر بتوان به داوری آنچه که در مورد توسعه قضایی آرزو شده بود پرداخت و بر اجرا یا عدم اجرای طرحهای عدالت‌گستری و قانون‌گرایی گواهی داد.

به باور من، دستگاه قضایی در یکی دو سال اخیر به تغییرات شکلی در قالب توجه به لزوم تغییر برخی از قوانین برای حصول به مفهوم «توسعه قضایی» بیشتر توجه داشته است. تقدیم لایحه به مجلس قانونگذاری برای احیاء دادسراها و تدوین آئین‌نامه اجرایی سازمان زندانها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور در سال ۱۳۸۰ را می‌توان واکنش منطقی دستگاه عدالت به قانون پرجنجال و ناکارآمد تشکیل دادگاههای عمومی و انقلاب و توجه به امور زندانیان دانست. تصویب قوانین آئین دادرسی مدنی و کیفری نیز علی‌رغم اشکالات متعدد وارد بر این قوانین و همچنین ایجاد نوعی دادگاههای اطفال در قانون آئین دادرسی کیفری مجال تغییراتی را در لایه‌های قوه قضائیه ایجاد کرده است که با افزایش این روند و تدوین قوانینی مناسب می‌توان امیدوار به گرایش دادگستری به ایجاد تغییرات دیگری منطبق با زمان شد که تاکنون از آنها فراوان غفلت شده است.

اما، از سوی دیگر، عملکرد برخی از دادگاهها بخصوص در امور جزایی و نحوه برخورد آنها با قانون و تفاسیر مهجور و ناهمگونی که از قانون ارائه می‌دهند و خلاء چشمگیر و دائمی رویه‌های قضایی پاسخگو به نیازها و فقدان تصمیم‌گیرهای قاطع و ضروری برای رفع این مشکلات قوه قضائیه را در مظان گرایش بیشتر به نظریه‌های سرکوبگر حقوق جزا که بسیاری از آنها امروز متروک شده‌اند قرار داده و نظریه‌های اصلاحی و تربیتی را که بیشتر مؤثرند در سایه نهاده است.

بی‌تردید، تراکم پرونده‌ها، مشکلات ناشی از ضابطین دادگستری در مواردی، توقعات مراجعه کنندگان به دستگاه قضایی و وکلای آنها که عدالت را در کمال آن می‌جویند، فقدان قوانین مناسب و متناسب با شرایط زمان و مکان و انتخاب یا انتصاب غیردقیق و ناموزون

برخی از قضات کم تجربه و ارجاع پرونده‌های مهم به ایشان و دیگر مشکلات، دادگستری را بیش از هر سازمان دیگری زیر ذره‌بین قوی نگاههای کنجکاو قرار می‌دهد و شاید بتوان گفت اتخاذ روشهای سرکوبگر در امور جزایی و عدم توجه به تدابیر اصلاحی به مقدار زیادی نتیجه این مشکلات است اما قوه قضائیه باید برای اثبات بی‌طرفی و در عین حال صلابت خود از روشهای مفید و مطمئن برای حمایت از قانون و عدالت استفاده کند و از ابزارهای سنتی زندان و شلاق و جریمه کمتر بهره گیرد و بخصوص دادگستری باید بیش از هر دستگاه دیگری پاسدار و حامی آزادی اندیشه و بیان باشد چه زندانی کردن فکر و یا جریمه کردن اندیشه نمی‌تواند عدالتخواهی دستگاه قضا را دچار تردید نکند و مردم را نسبت به دادگستری بی‌اعتماد نسازد.

اما دادگستری نمی‌تواند به تنهایی بار عدالتخواهی و قانونگرایی را بر دوش کشد اگر قوه قانونگذاری و متخصصان از یاری دستگاه عدالت دوری گزینند. قانونگذار دلیر، کنجکاو، آگاه به شرایط زمان و مکان باید موضع خود را خوب بشناسد و به نقش پراهمیت خود آگاه باشد و با تدوین قوانینی مناسب قوه قضائیه را به سوی دیدگاههای اصلاحی بیشتر هدایت کند، متخصصان علوم انسانی و اجتماعی و بخصوص آن گروه از حقوقدانانی که دل به مسند و جایگاه نبسته‌اند و دغدغه آنها اجرای عدالت و قانون است و نه وسوسه‌های شغل و مقام باید به پیمان خود با پاسداری از حق وفادار بمانند و در گوشه‌ای کنج عزلت نگیرند و به امنیت خود قانع نباشند که قلم و بیان آنها می‌تواند در هر برهه‌ای و با هر مشکلی کارساز و یاری‌رسان کسانی باشد که به درستی طالب یک دادگستری قوی، بی‌طرف، منضبط، آگاه و مسؤول هستند.

و اما نکته‌ای چند در زمینه چاپ ششم این کتاب:

- ۱- با توجه به عدم تغییر قوانین در سالهای اخیر و در محدوده حقوق جزای عمومی تغییرات کلی در این چاپ ایجاد نشده، اما به برخی مسائل تازه نیز در حد امکان توجه گردیده است.
- ۲- کوشش شده تا ضمن بازنگری مجدد متن نسبت به اصلاح برخی از اغلاط چاپی که علی‌رغم دقت فراوان ناشر محترم وجود داشته اقدام گردد.
- ۳- سپاس مجدد از کلیه عزیزانی که همیشه با تذکرات خود مرا مدیون خویش می‌سازند و تشکر از مدیران محترم انتشارات گنج‌دانش و دادآفرین که با علاقه و صمیمیت با انتشار منظم زمینه دسترسی کلیه افراد به این کتاب را فراهم می‌کنند.

رضا نوربها

زمستان ۱۳۸۰

پیشگفتار چاپ نهم

طهارت ارزنه به خون جگر کند عاشق
به قول مفتی عشقش درست نیست نماز

چاپهای قبلی این کتاب در دو سال اخیر بدون پیشگفتار معمول منتشر شد، علت بیشتر کاهلی من بود تا چیز دیگر اما بیش از دو سال از چاپ ششم با پیشگفتار آن گذشت و زمان عجول با شتابی بی‌توحم بهار ۸۳ را به رخ کشید. اگر در محاسبه‌ای ساده عمر دو ساله در جمعیت این سرزمین آریایی ضرب کنیم رقم یکصد و بیست میلیون سال عمریست طولانی برای یک ملت در جهت رسیدن به اهداف، امیدها و آرزوهایش. تصور ناشناختن قدر این سالها ملال‌آور است و سخت چرا که به پندار من چندان شناخته نشد قدر این عمر و آنچه می‌پنداشتیم از عشق به آزادی و عدالت که غالب راهیان این دو کم‌کم و آرام به کنج‌خانه‌ها خزیده‌اند و کوشش دارند تا حتی اندیشه‌های خود را در گوشه‌های مفرط‌شان غریبانه زندانی کنند که محتسبانی کنجکاو در کمین‌اند و قاضیانی سخت‌گیر در راه. عدالت پنجره‌ای به هوای باز آزادی که انتظار گشودن کامل آن همچنین در چشمهای منتظر باقی است و آزادی، آن نسیم خنک صبحگاهی از تف آزادی‌گریزان عزلت‌گزیده در گوشه‌ای و به انتظار صبحده‌های دیگر.

طنین فریادهایمان در سالهای انتظار نابودی استبداد به حفره‌های سکوت‌های طولانی فرو رفت و موجب تجری عدالت‌گریزان و قانون‌ستیزان شد.

با این همه طعم گس و نامطلوب ناامیدی که هرگز دوستش نداشته‌ایم گاه لذت احساس واقعیت، سردرگمی و غصه ملال‌انگیز این قصه دراز بی‌قراری و ناامیدی را جبران می‌کند. اما هنوز راه درازی است تا پایان رها شدن از پیچ و خم‌های گوناگون و طولانی تفکرات مجرد و دل بستن به این که تاریخ را تفکر عالم در حرکت زمان و مکان رقم می‌زند و نه اندیشه‌های محدود و زنجیر شده در چهارچوبهای جزم‌های معین و باورهای غیرقابل تفسیر مشخص.

برای رهایی از هر نوع استبداد مادی و ذهنی چاره‌ای نیست که باید آموخت حرکت در زمان و مکان را و با خردی برخوردار از واقعیات و منطقی آبیاری شده از علم و تجربه پیش رفت و عقل جمعی را بخصوص به دلیل شکنندگی آن دستخوش الفاظ و شعارهای دلفریب و مردم‌پسند اما ناسازگار با امکانات، توانائیه‌ها و علم قرار نداد. راه عدالت و آزادی را نمی‌توان با نطق و خطابه و فریاد هموار کرد، حتی با کالسکه‌های راهوار و پر زرق و برق نمی‌توان در جاده‌های سنگی و ناهموار به راحتی راند و نیز نمی‌توان با تهدید و تطمیع و تکفیر عادل بود چه عدالت و قانون را وجدانهای آگاه صیانت می‌کنند. جسم انسان را با آنکه کرامتی است بی‌پایان می‌توان به تازیانه بست، پشت میله‌های زندانش انداخت و یا به چوبه‌دارش سپرد اما با روان انسان چه می‌توان کرد؟

رضا نوربها

بهار ۱۳۸۳

پیشگفتار چاپ دوازدهم

گرچه از ابتدا قرار من بر این نبوده است که بر هر تجدید چاپ این کتاب لزوماً پیشگفتاری مفصل و متعارف در ارتباط با متن داشته باشم، اما به نظرم آمد توضیحی کوتاه برای اندک ملامت کنندگانی که این نحوه پیشگفتارها را در یک کتاب علمی چندان نمی‌پسندند ضروری است. به باور من این ملامت‌ها تا حدودی صحیح‌اند اما باید اقرار کنم که اینها به واقع نه پیشگفتاری در یک کتاب علمی و بر روال معمول است که در حقیقت صدای طپش دلی است که آهنگ عدالت را بیش از آهنگهای دیگر دوست دارد، زندانی شدن تفکر آزارش می‌دهد و تازیانه خوردن ذهنهای پرسشگر ضربان هماهنگش را به ناهماهنگی می‌کشانند و در خود تصویر عشق به آزادی را حک کرده است و می‌خواهد تا شماتت کنندگان صدای او و ندای همه دل‌نهایی را که در آرزوی عدالت‌اند بشنوند و گوش بر این آهنگها نگیرند که سخت است چشم پوشیدن، ناشنیدن و ناگفتن جایی که باید دید، گاهی که باید شنید و زمانی که باید گفت و پرسید.

راضی و تسلیم به سکوت، دم فرو بستن و به این مدعا به آسانی تن دادن که را همان آشناست و قدممان استوار بر ادامه آن، تنها خوشدلی گهگاه است و رها شدن در میان راه... نه اینکه قصد بر عناد است و جدال که در این زمان نه چندان مطلوب است و نه چندان لازم بلکه نیت هشدار است نه من باب تفرعن چونان ناصحان دائم گوی فراوان که صرفاً بیان ناظری کنجکاو بر تحولات جامعه‌ای که در آن زندگی می‌کند و دم به دم با آن و در آن نفس می‌کشد.

دلخوش داشتن به سکوت نیروهای خاموش و عزلت‌گزین از سویی و دل بستن به غوغای قشرهای کم‌مایه پرهیاهو از سوی دیگر نه موجب تحول جامعه است و نه باعث تکامل بنیادهای آن چرا که اولی فریب می‌دهد و دومی اغوا می‌کند و در طریق تحول هم از فریب باید گریخت و هم از اغوا باید دوری جست.

عصر ما بیش از آنکه زمان تغییر بنیادها باشد زمان قیام تفکر علیه هرگونه استبداد مادی و ذهنی و قرار گرفتن بر مداخل عقل خردگرا و نه ماندن در چنبره‌های بیهوده و قرار دادن عقل در چهارراه تردیدهای بی‌فایده و زندانی ساختن فکر است.

حقوق جزا در چنین شرایطی قادر به حمایت از آزادیهای اساسی انسان و پاسخگری نیازهای او به قانون عادلانه، نظم عمومی متکی بر آگاهی و عدالت مبتنی بر شناخت ارزشهای انسانی است، در غیر این صورت مجموعه مقرراتی است ایستا، سرکوبگر و منفعل برای نگاهداشت لحظه‌ها و نه حقوق به عنوان ستون استوار عدالت.